

BENÎ KURAYZA GAZVESİ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ: İBN HİŞÂM ÖRNEĞİ

Mahmut KELPETİN*

Özet

Bu makale, Hz. Peygamber'in Hendek gazvesinin ardından savaştığı Medinelî Benî Kurayza kabilesiyle ilgili rivayetlerin değerlendirilmesine katkıda bulunma amacını taşımaktadır. Söz konusu nakillerin değerlendirilmesinde İbn Hişâm esas alınarak diğer kaynaklarla karşılaştırma yoluna gidilecektir. Makalede önce savaş öncesi Benî Kurayza ile ilgili kısa bir giriş yapılmakta ardından konuyla ilgili rivayetler incelenmekte ve sonunda da çeşitli açılardan değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Beni Kurayza, Hz. Peygamber, Medine, Sa'd b. Muâz, Evs, Hazrec.

Giriş

Benî Kurayza, Medine'de yaşayan üç yahudi kabilesinden biridir. Kabilenin köken olarak aslen mi yoksa sonradan mı yahudiliği kabul ettiği bilinmemektedir. Dinlerine çok bağlı oldukları ve günlük yaşantılarında Araplar'ınkine benzer uygulamalara yer verdikleri görülmektedir. Nitekim Benî Kaynukâ, Benî Nadîr yahudi kabileleri gibi konuşma dilinde İbranceyi, yazı dilinde ise Arapçayı kullanmaktadırlar. Çocuklarına kendi isimleri yanında Arapça isimler de vermektedirler. Kabile mensupları, yaşamlarını şehrin

* Yrd. Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi; mkelpetin@hotmail.com.

güneydoğusunda “Utum” denilen çok katlı müstahkem evlerde geçiriyor; geçimlerini tarım ve ticaret ile sağlıyorlardı¹.

Hz. Peygamber, Mekke’de müşriklerin müslümanlara yönelik eziyetlerinin artmasından ve aldığı ilahi emirden² sonra hicret etmeye karar verdi. Hicretten önce Medine’de Evs ve Hazreclilerin dışında yahudi kabilelerinden Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayza mensupları yaşamaktaydı. Hz. Peygamber’in şehre gelişinin ardından ilk uygulamalarından biri, göçün ortaya çıkardığı sıkıntıları gidermeye çalışmak oldu. Yani kendi etrafında şehirdeki bütün unsurların katıldığı bir birliktelik oluşturmaya gayret etti. Bu sayede şehre dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı koymayı ve gayrimüslim unsurlar ile Kureyş’in işbirliğini engellemek istedi. Böylece Hz. Peygamber’in nihâî söz sahibi olduğu ve Medine toplumunun bütün unsurlarının katıldığı siyasî birlikteliğin temelini atan sözleşme metni hazırlanmış oldu³. Tarihe “*Medine Sözleşmesi*” olarak da geçen bu anlaşmaya her üç yahudî kabilesi de destek verdi ve Benî Kurayza, Evs kabilesinin müttefiki olarak anlaşmaya katıldı. Hicretin ilk yılında yürürlüğe konan bu anlaşmaya göre Medine’nin iç güvenliği; yahudilerin can, mal ve dinî hürriyetleri teminat altına alınmakta, Medine’ye dışarıdan herhangi bir saldırı söz konusu olduğunda şehri müslümanlarla birlikte savunmaları istenmekte; başta Kureyş olmak üzere müslümanların düşmanlarıyla anlaşma yapılması yasaklanmaktaydı⁴.

Medine Sözleşmesi ile kabile merkezli bir üyelik anlayışının yerine yeni bir siyasi otorite tanımı yapılmıştır. Bu özelliğiyle Medine toplumunun bir konfederasyon haline geldiği söylenebilir. Yani bir bakıma kabile düzeninden devlet düzenine geçiş için önemli bir adım atıldı. Ancak söz konusu anlaşma, uzun süreli olmadı. Medine vesikasının hükümlerine uymayan ve Hz. Peygamber’e ihanet eden yahudi kabilelerinden Benî Kaynukâ‘, Zilkade 2’de

¹ W. Montgomery Watt, “Kurayza”, *The Encyclopaedia of Islam (new edition)*, V (1986), 474; Casim Avcı, “Kurayza” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVI (2002), 431.

² el-İsrâ 17/80.

³ Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Medine”, *DİA*, XXVIII (2003), 307.

⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sakkâ v.dğr., Kahire 1375/1955, II, 501-504; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-ımvâl*, Kahire 1401/1981, s. 193; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*, trc. Salih Tuğ, İstanbul 1993, I, 189-210.

BENÎ KURAYZA GAZVESİ

(Mayıs 624), Benî Nadîr Rebiülevvel 4'te (Ağustos 625) Medine'den sürgün edildi⁵. Böylece şehirde Yahudi kabilesi olarak sadece Benî Kurayza mensupları kalmış oldu.

Konuya ilişkin bu kısa girişten sonra çalışmada takip edilen metoda ilişkin hususlara işaret etmek faydalı olacaktır. Bu makalede Benî Kurayza ile ilgili rivayetlerin değerlendirilmesinde İbn Hişâm merkeze alınacaktır. Ardından diğer kaynakların görüşlerine yer verilecektir. Nakledilen rivayet/ler İbn Hişâm ile aynı ya da benzer ise aynı rivayetin içinde, farklı ise hemen akabinde yer alacaktır. Böylelikle hem İbn Hişâm'ın hem de konuyla ilgili diğer kaynakların meseleye yaklaşımlarını net biçimde görme imkânı olacaktır. Bu durum, aynı zamanda Hz. Peygamber dönemiyle ilgili kaynakların naklettikleri rivayetlerin güvenilirliğinin tespit edilmesini de sağlayabilir. Tabii burada bir hususu hatırlatmak faydalı olacaktır. Benî Kurayza mücadelesi gibi tek bir olayın merkeze alınıp değerlendirilmesi, doğrudan doğruya bir eserin ya da eserlerin güvenilirliği hakkında tam ve kesin bir kanaatin oluşması için yeterli olmayacaktır; ancak fikir vermesi açısından faydalı olacağı muhakkaktır.

Benî Kurayza Gazvesi

Uhud savaşının akabinde Medine'den sürülen Benî Nadîr kabilesi mensupları, Hz. Peygamber'den intikam almak için Kureyş ve müttefiklerine ilaveten Benî Kurayza mensuplarını da yanlarına çekmek istedi. Hendek gazvesi öncesinde gerçekleştirilmek istenen bu ittifaka önce Benî Kurayza yanaşmadı. Ancak sonradan buna dahil oldu. Müslümanlar, Hendek gazvesi esnasında yaşanan bu ihanet nedeniyle çok zor durumda kaldı. Bu kritik günlerin atlatılmasından sonra Hz. Peygamber, yapılan bu ihaneti karşılıksız bırakmadı. İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklen ve diğer kaynakların da benzer biçimde yer verdiği rivayete göre, Hz. Peygamber Hendek gazvesinin hemen ardından 23 Zilkade 5/15 Nisan 627 tarihinde Benî Kurayza ile mücadele etmek üzere yola çıktı⁶.

⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, nşr. M. Jones, Beyrut 1404/1984, I, 176-180, 363-380; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 47-50, 190-203; İbn Sa'd, *et-Tabakâti'l-kübrâ*, nşr. Ali Muhammed Ömer, Kahire 1421/2001, II, 26-27, 53-55; Buhârî, "Megâzî", 14.

⁶ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 496; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 233; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 70, 71.

İbn Hişâm başta olmak üzere pek çok kaynakta Hz. Peygamber'in Cebrâil'den aldığı ilahî emir neticesinde Benî Kurayza topraklarına gitmeye karar verdiği nakledilmektedir. Rivayete göre müslümanlar, Hendek gazvesinin ardından öğlen vakti şehre döndüler ve savaş teçhizatlarını evlerine bıraktılar. Bu sırada Cebrâil atlastan bir sarık ile sarılı olarak Hz. Peygamber'in yanına gelerek meleklerin henüz silahlarını bırakmadıklarını ve geri dönmediklerini haber verdi. Dolayısıyla Allah'ın ona Benî Kureyza'ya gitmesini emrettiğini söyledi⁷.

Cebrâil'in de uyarısıyla Hz. Peygamber, müslümanlara Benî Kurayza'ya gitmeleri talimatını verdi. İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklen ve diğer kaynakların da onunla benzer biçimde yer verdiği rivayete göre, Hz. Peygamber bu işin önemini vurgulamak için Bilâl-i Habeşî'yi yanına çağırdı ve ikinci namazının Benî Kureyza topraklarında kılınmasını emretti. Ardından Hz. Peygamber, Medine'de yerine İbn Ümmü Mektûm'u vekil bıraktı. Ordu hareket ettiğinde⁸ Hz. Peygamber ana birliklerin, sancağını takdim ettiği Hz. Ali ise öncü birliklerin başında yer almaktaydı. Emri alan Hz. Ali, hemen harekete geçip onların kalelerine yöneldi. Bu esnada Benî Kurayza mensuplarının Hz. Peygamber'i kötüleyen sözler sarf ettiklerini işitti. Bu gelişme karşısında hemen geri dönüp, Hz. Peygamber'e olan biteni anlattı ve üzülmemesi için onlardan uzak durmasını tavsiye etti; fakat Hz. Peygamber, buna aldırış etmedi. Yahudilerin kendisini görmediği için böyle kötü sözler sarf ettiklerini söyleyip kaleye doğru ilerledi ve şöyle seslendi: “*Ey maymunların kardeşleri! Allah sizi alçaltıp bir musibet üzerine indirmede mi?*” Yahudiler de korkuya kapılıp “*Ey Ebû'l-Kâsım! Sen câhil/zalim bir kimse değilsin*”⁹ diye mukabelede bulundular¹⁰.

İbn Hişâm ve diğer kaynaklar, müslümanların Kurayza topraklarına varmadan önce Hz. Peygamber'in Cebrâil ile ilgili bir tasvirine yer

⁷ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 497; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 233; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 70; Buhârî, “Megâzî”, 30; Müslim, “Cihâd”, 67; Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl, Beyrut ts., II, 581.

⁸ Vâkıdî ve İbn Sa'd, müslümanların 3.000 piyade ve 36 süvariden oluşan bir birlikle hareket ettiğini söylemektedirler. bk. Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 497; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 70.

⁹ Vâkıdî, Hz. Peygamber'in onlara “*Ey maymunların, domuzların ve şeytana tapanların kardeşleri bana mı sövüyorsunuz?*” dediğini nakletmektedir. bk. Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 499-500.

¹⁰ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 499-500; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 234; Taberî, *a.g.e.*, II, 581-582.

vermektedirler. İbn İshak'tan gelen rivayete göre Hz. Peygamber, Benî Kurayza yolu üzerinde bulunan Savreyn mevkiine geldiğinde kendisinden önce Dihye b. Halife el-Kelbî'nin oradan geçtiğini öğrendi. Bunun üzerine Dihye'nin aslında Cebrail olduğunu; Benî Kureyza'nın kalelerini sarsması ve kalplerine korku salması için gönderildiğini söyledi. Sonra yoluna devam etti ve Bi'rü Ennâ (Ennî)¹¹ denilen yerde konakladı¹².

Müslümanlar, Benî Kurayza topraklarına vardıklarında ikinci namazlarını kılamadılar. İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklen verdiği ve bazı hadis kaynaklarının da naklettiği rivayete göre sahabe ancak yatsı namazından sonra ikindiye kılabilmek imkanı bulabildi. Ancak onların bu durumunu ne Kur'ân ne de Hz. Peygamber ayıpladı¹³.

Hz. Peygamber, aralarında yaptıkları anlaşmayı bozan, müslümanlara ihanet eden hatta kendisine hakaretlerde bulunan Benî Kurayza mensuplarını muhasaraya devam etti. İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklen verdiği ve diğer kaynakların da benzer şekilde yer verdiği rivayete göre müslümanlar, Benî Kureyza'yı yirmi beş gün¹⁴ boyunca kuşatma altında tuttu. Kurayza kabilesinin ileri gelenlerinden Ka'b b. Esed, Hz. Peygamber'in savaşmadan bu kuşatmayı kaldırmayacağını anlayınca kabilesindekilere üç tane teklif sundu. Vâkıdî, İbn Hişâm'dan farklı olarak Ka'b'ın teklifinden önce Nebbâş b. Kays'ın anlaşma yapmak üzere Hz. Peygamber'in yanına gönderildiğini söylemektedir. Görüşme sırasında Nebbâş, Benî Nadîr kabilesinin şartlarına göre yurtlarından ayrılmayı önerdi. Fakat Hz. Peygamber, bunu reddetti ve onlardan kayıtsız şartsız hükmüne razı olup teslim olmalarını istedi. Nebbâş da kabilesinin yanına döndü ve gelişmeleri bildirdi. Bu gelişmeden sonra Benî Kurayza kabilesinin ileri gelenlerinden olan Ka'b b. Esed, kabilesine bir takım öneriler sundu¹⁵. Ka'b'ın ilk önerisi, Tevrat'ta da geçen Hz. Peygamber'e itaat edip onu tasdik etmeleri ve bu sayede kanlarını, mallarını, çocuklarını ve kadınlarını güvence altına

¹¹ Vâkıdî, bu yerin isminin Bi'rü Lenâ olduğunu söylemektedir. bk. Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 499.

¹² Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 498-499; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 234-235; Taberî, *a.g.e.*, II, 582.

¹³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 234-235; Buhârî, "Megâzî", 30; Müslim, "Cihâd", 67; Taberî, *a.g.e.*, II, 582.

¹⁴ Belâzürî ve İbn Sa'd, 15 gün, Taberî ise 25 veya 30 gün olduğunu söylemektedirler. Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, trc. Mustafa Fayda, Ankara 2002, s. 29; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 71; Taberî, *a.g.e.*, II, 583.

¹⁵ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 500-501.

almalarıydı. Fakat kabilesi Tevrat'ın hükmünden ayrılmayacaklarını ve onu başkalarıyla değiştirmeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine Ka'b, yeni teklifini sundu. İkinci öneriye göre, Hz. Peygamber ile savaşımadan önce kadın ve çocuklar öldürülecekti. Böylece mağlup olunursa geride kalanlar için üzülmeyecek; galip gelirse de yeniden evlenip çoluk çocuk sahibi olacaklardı. Fakat onlar bu öneriyi de kabul etmeyip, kadın ve çocuklarının öldürülmesinden sonra hayatın anlamı olmayacağını ifade ettiler. Ka'b, son olarak o gece (Cumartesi gecesini) baskın yapmayı önerdi. Çünkü müslümanlar onların kutsal gün olarak kabul ettikleri cumartesi gününde bir baskın yapacaklarını düşünemezlerdi; fakat onlar bu son öneriyi de reddettiler. Geçmiş milletlerin kutsal saydıkları cumartesi günlerinde iş yaptıkları için yok olduklarını söylediler. Ka'b, sunduğu bütün tekliflerin geri çevrilmesi karşısında diyecek bir şey bulamadı. Onları akıl ve düşünceleriyle iş yapmak yerine duygularıyla hareket etmekle suçlayıp kınadı. Teklifleri kabul etmeyen Benî Kurayza mensupları, Hz. Peygamber'e elçi gönderdiler ve eski müttetiklerinden Evs kabilesine mensup Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'i yanlarına göndermesini istediler. Hz. Peygamber, onların isteğini uygun bulup Ebû Lübâbe'yi yolladı. Yahudiler, Ebû Lübâbe ile Hz. Peygamber'in haklarında vereceği karar konusunda konuştular. Konuşma sonunda da “*Resûlullah'ın hakkımızda vereceği karara razı olalım mı?*” diye sordular. Bu sırada o, eliyle boğazını işaret ederek Hz. Peygamber'in onları öldüreceğini ima etti. Fakat Ebû Lübâbe, bu davranışıyla görevlendirilmediği bir konuda hüküm verdiği için pişmanlık duydu; Hz. Peygamber'e ihanet ettiğini düşündü¹⁶. Bu sebeple oradan ayrıldığında Resûlullah'a uğramadan kendini mescitteki direklerden birine bağlayıp tövbesi kabul edilinceye kadar oradan ayrılmayacağına ve Benî Kurayza topraklarına gitmeyeceğine dair yemin etti. Altı gün sonra tövbesinin kabul olunduğuna dair vahiy¹⁷ geldi. Hz. Peygamber bu sırada Ümmü

¹⁶ Onun durumu hakkında nâzil olan âyet şu şekildedir: “*Ey imân edenler, Allah'a ve Hz. Peygamber'e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize de hainlik etmeyin.*” bk. el-Enfâl 8/27.

¹⁷ Bu konuda nâzil olan âyet şu şekildedir: “*Diğer bir kısmı ise, günahlarını itiraf ettiler. Bunlar salih amelle kötü ameli birbirine karıştırmışlardır. Umulur ki Allah tövbelerini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*” bk. et-Tevbe, 9/102.

BENÎ KURAYZA GAZVESİ

Seleme'nin yanındaydı. Ebû Lübâbe'ye müjdeyi Ümmü Seleme verdi. Hz. Peygamber de Ebû Lübâbe'nin bağlarını çözüp serbest bıraktı¹⁸.

Ka'b b. Esed'in önerilerinin kabul görmemesi, Ebû Lübâbe ile yapılan görüşmede istenilen neticenin alınamaması kuşatma altındaki Benî Kurayzalıları çok zor durumda bıraktı. Bu sırada Benî Kurayza kabilesinden bazıları müslümanlığı seçerek kaleden ayrıldılar. İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklen ve diğer kaynakların da benzer biçimde yer verdiği rivayete göre müslümanlar kuşatmaya devam ettiği sırada Benî Kurayza'nın bir kolu olan Benî Hedl kabilesinden Sa'lebe b. Sa'ye, Üseyd b. Sa'ye ve Esed b. 'Ubeyd müslüman oldular. Onların İslâm'a girişi yahudilerin Hz. Peygamber'in hükmüne razı olup teslim oldukları geceye denk gelmektedir¹⁹. Yine o gece Amr b. Su'dâ isimli yahudi, kabilesinden farklı olarak Hz. Peygamber'e ihanet etmeyeceğini ve daha önce yapılmış olan anlaşmaya bağlı kalacağını belirtti. Ardından kaleyi terk etti ve Hz. Peygamber'in yanına geldi. Amr b. Su'dâ'nın Kurayza'nın teslim olduğu anda geldiği de söylenmektedir²⁰.

Benî Kurayza mensupları barış görüşmelerinden istedikleri neticeyi alamamaları üzerine Hz. Peygamber'in vereceği hükme razı olarak kalelerini terk etmeye karar verdiler. İbn Hişâm'ın diğer kaynaklarla benzer biçimde yer verdiği rivayete göre Benî Kurayza'nın teslim olmasından sonra Evsliler, Hz. Peygamber'e gelerek görüştüler. Eski müttefikleri olan Kurayza mensuplarına daha önce Hazrec kabilesinin müttefikleri olan Kaynuka yahudilerine mukabele edildiği gibi iyi davranılmasını istediler. Bu öneri üzerine Hz. Peygamber, onlara kendi içlerinden bir hakeme razı olup olmayacaklarını sordu. Evsliler bunu kabul edeceklerini söyleyince Resûlullah, Sa'd b. Muâz'ı bu meseleyi sonuçlandırması için hakem tayin etti. Bu gelişmenin ardından Evsliler, Hendek savaşında yaralanan ve tedavisi devam eden Sa'd'ın yanına gittiler. Ardından Hz. Peygamber'in yanına gitmek üzere birlikte yola çıktılar. Evsliler yol boyunca Sa'd'a eski müttefikleri olan Kurayzalıları iyi davranması konusunda telkinlerde bulundular. Kabilesinin bu konudaki baskıları artınca Sa'd, "Allah

¹⁸ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 501-503, 505-509; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 235-238; Taberî, *a.g.e.*, II, 583-585. Benzer bir rivayet için bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 71.

¹⁹ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 503; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 238; Buhârî, "Megâzî", 14; Müslim, "Cihâd", 62; Taberî, *a.g.e.*, II, 585.

²⁰ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 503-504; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 238-239; Taberî, *a.g.e.*, II, 585-586.

yolunda kınama ve eleştirmelere boyun eğmeyeceğim” dedi. Sa’d’ın bu açıklamasının Kurayzalıların ölümü anlamına geldiğini düşünen bir grup Evs mensubu Benî Abdi Eşhel kabilesine gitti ve Sa’d’ın kararının ne yönde olacağını söyledi. Diğer taraftan Sa’d ise Hz. Peygamber’in yanına geldi. Kısa bir görüşmenin ardından Sa’d, hem Kurayza mensuplarına hem de Hz. Peygamber’e vereceği hükme razı olup olmayacaklarını sordu. Her iki tarafın da müspet cevap vermesi üzerine Sa’d kararını erkeklerin öldürülmesi²¹, malların taksim edilmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi şeklinde açıkladı²². Bu kararından dolayı Hz. Peygamber onu “*Allah’ın yedi kat gök üstündeki hükmüne uygun karar verdin*” diyerek takdir etti²³.

İbn Hişâm, Benî Kurayzalıların teslim olmasıyla ilgili diğer kaynaklarda yer verilmeyen farklı bir rivayete daha yer vermektedir. Rivayete göre Benî Kurayzalılar, Hz. Ali’nin “*Onlara ya Hamza’nın tattığını tattıracağım ya da kalelerini fethedeceğim*” sözlerinden sonra direnmeyi bıraktılar ve Sa’d b. Ubâde’nin hakemliğini kabul ettiklerini ifade ettiler²⁴.

Benî Kurayzalıların teslim olmasından sonra Hz. Peygamber infaz gerçekleşmeden önce onların hapsedilmesi talimatını verdi. İbn Hişâm’ın İbn İshak’tan naklen verdiği rivayete göre Benî Kurayzalılar, Benî Neccâr kabilesinden Hâris’in kızının evinde hapsedildi. Vâkıdî ise, yahudi erkeklerinin Üsâme b. Zeyd’in konağına, kadınlarının ise Benî Neccâr kabilesinden Hâris’in kızının evine götürüldüğünü²⁵; bir diğer rivayetinde ise yer ismi zikretmeden kadın ve çocukların oturdukları bölgeden çıkarılıp başka bir yere hapsedildiklerini söylemektedir²⁶. Hz. Peygamber, Sa’d b. Muâz’ın kararının ardından Medine çarşısında esirlerin öldürülmesi için çukurlar kazdırdı ve onları

²¹ İbn İshak’tan gelen bir başka rivayete göre Hz. Peygamber, erkeklerin öldürülmesini buluğ çağına ulaşan yani sakalı çıkmış kimse olarak tasrih etmektedir. Nitekim Atiyye el-Kurazî sakalları çıkmadığı için öldürülmemiştir. bk. İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 244.

²² Hz. Peygamber’in de onay verdiği Sa’d b. Muâz’ın bu kararı hem Tevrat’a (Tesniye, XX, 10-15) uygun olup hem de Kur’an’da (el-Mâide 5/33-34) Allah ve resulüne karşı savaş açıp yeryüzünde bozgunculuk yapanlara verilecek cezalar arasında zikredilmektedir.

²³ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 510-512; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 239-240; Taberî, *a.g.e.*, II, 586-588. Benzer bir rivayet için bk. İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, 71, 73.

²⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 240.

²⁵ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 512.

²⁶ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 509-510; İbn Sa’d, *a.g.e.*, II, 71.

BENÎ KURAYZA GAZVESİ

buralarda öldürttü²⁷. Huyey b. Ahtab, Ka‘b b. Esed gibi seçkin kimselerin de yer aldığı 600-700 civarında ya da 800 ila 900²⁸ arasında²⁹ Benî Kurayzalı savaşçının bu çukurlarda öldürüldüğü nakledilmektedir³⁰.

Benî Kurayza mensuplarına yönelik hükmün kesinleşmesinden sonra bu karara aykırı gibi gözüken bazı olayların yaşandığı görülmektedir. Öldürülmesi gerekenlerin affedilmeye çalışılması, öldürülmemesi gerekenlerin infaz edilmesi gibi hususlar buna örnektir. Mesela İbn Hişâm’ın İbn İshak’tan naklen ve diğer kaynakların da benzer biçimde yer verdiği rivayete göre Hz. Peygamber, anlaşma şartlarında kadınların öldürülmeyeceği beyan edilmesine rağmen Benî Kurayza’dan bir kadının -Vâkîdî’ye göre Nübâte- öldürülmesi emrini verdi. Çünkü bu kadın, değirmen taşını Hallâd b. Süveyd’in üzerine atarak öldürmüştü³¹.

Anlaşma şartlarına aykırı gibi duran bir başka olay ise savaşçılardan birinin affedilmesinin istenmesidir. İbn Hişâm’ın İbn İshak’tan naklen ve diğer kaynakların benzer biçimde yer verdiği rivayete göre Sâbit b. Kays b. Şemmâs, Kurayzalı esirler arasında yer alan ve Ebû Abdurrahman künyesiyle bilinen Zebîr b. Bâtâ’nın, ailesinin ve mallarının bağışlanması için Hz. Peygamber’le görüştü. Sâbit, Cahiliye döneminde Ebû Abdurrahman kendisine lütufta bulunduğu için onun adına Hz. Peygamber’den bağışlanma talebinde bulundu. Hz. Peygamber, onun bu isteğini uygun gördü. Fakat Ebû Abdurrahman, kabilesinden Ka‘b b. Esed, Huyey b. Ahtab ve Azzâl b. Semevele gibi seçkin kimselerin öldürüldüğünü öğrenince kendisinin yaşamasının bir anlamı olmayacağını söyledi ve öldürülmeyi talep etti. Bunun üzerine Sâbit de onun boynunu vurdurdu³².

²⁷ Vâkîdî, Hz. Peygamber’in emri üzerine Benî Kurayzalılara infazdan önce yiyecek ve içecek verildiğini, Tevrat okumalarına müsaade edildiğini nakletmektedir. bk. Vâkîdî, *a.g.e.*, II, 512-513.

²⁸ Vâkîdî, 750 rakamını da vermektedir (*a.g.e.*, II, 518).

²⁹ Öldürülen Benî Kurayzalı sayısının 400 olduğu da rivayet edilmektedir (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Beyrut ts., III, 350).

³⁰ Vâkîdî, *a.g.e.*, II, 512-513, 518; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 240-241; İbn Sa‘d, *a.g.e.*, II, 72; Taberî, *a.g.e.*, II, 588.

³¹ Vâkîdî, *a.g.e.*, II, 517; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 242; Taberî, *a.g.e.*, II, 589.

³² Vâkîdî, *a.g.e.*, II, 518-520; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 242-243; Taberî, *a.g.e.*, II, 589-591.

Bu konuyla ilgili son örnek ise sadece İbn İshak'tan gelen rivayette yer almaktadır. Buna göre Kurayzalıların esir alınmasından sonra Hz. Peygamber'in halalarından olan Selmâ bint Kays, bülüğ çağında olmasına rağmen Rifâe b. Semvele'nin bağışlanmasını istedi. Resûlulah bu talebi olumlu karşıladı ve onu bağışladı³³.

Hız. Peygamber, Benî Kurayza mensuplarıyla ilgili hükmün tamamlanmasından sonra ganimetlerin taksimini gerçekleştirdi. İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklen ve diğer kaynakların benzer biçimde yer verdiği rivayete göre Hz. Peygamber, Beytülmâl hissesi olan 1/5'i çıkardıktan sonra geri kalanı gazilere dağıttı³⁴. Buna göre ganimetten süvarilere 3 hisse pay, yayalara ise bir hisse pay verildi. Hz. Peygamber, Benî Amr b. Kurayza kabilesinden Reyhâne bint Amr b. Hünâfe'yi safî³⁵ olarak seçmiştir. Reyhâne başta İslâm'ı seçmeyip Yahudilik'te direnmiştir. Ancak daha sonra müslüman olmuştur³⁶.

Kaynakların Hz. Peygamber ile savaşan Medinelî Benî Kurayza kabilesiyle ilgili görüşlerini naklettikten sonra İbn Hişâm'ın rivayetleriyle diğer kaynakları mukayese ettiğimizde öne çıkan hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

❖ Hz. Peygamber'in 23 Zilkade 5/15 Nisan 627 tarihinde Benî Kurayza ile mücadele etmek üzere hareket etmesiyle ilgili İbn Hişâm'ın naklettiği malumatın diğer kaynaklarda da yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple mücadele tarihinin kesinlik arz ettiği söylenebilir. Ayrıca bu yönüyle İbn Hişâm diğer kaynaklara öncülük etmektedir.

❖ Benî Kurayza ile yapılacak savaş öncesindeki hazırlığa dair detaylı bilgiler İbn Hişâm'dan ziyade diğer kaynaklarda yer almaktadır. Vâkıdî ve ondan nakilde bulunan İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in Hendek gazvesinin hemen akabinde Hz. Âişe'nin yanına döndüğünü; abdest alıp öğlen namazını kıldığını

³³ İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 244.

³⁴ Benî Kurayza'dan ganimet olarak 1.500 kılıç, 300 zırh, 1.000 mızrak ve 1.500 kalkan ele geçirildiği nakledilmektedir. Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 509- 510; İbn Sa'd, *a.g.e.* II, 71.

³⁵ Safî, Hz. Peygamber'in ganimetten seçerek aldığı özel pay anlamındaki fıkıh terimidir. Mehmet Boynukalın, "Safî", *DİA*, XXXV (2008), 469-470.

³⁶ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 520-522; İbn Hişâm, *a.g.e.*, III, 245; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 71.

ve Cebrâil'in bu sırada gelip ona savaş talimatı verdiğini söylemektedir³⁷. Yine İbn Sa'd, konuya ilişkin bir başka rivayete daha yer vermektedir. Buna göre Hendek gazvesinin akabinde Cebrâil, Hz. Peygamber'in yanına gelerek ondan hemen Benî Kurayza topraklarına gitmesini istedi. Fakat Hz. Peygamber, sahabenin yorgunluğunu gerekçe gösterip birkaç gün istirahat edilmesini önerdi. Fakat Cebrâil, Allah Teâla'nın hemen gidilmesini emrettiğini, kendisinin de meleklerle birlikte hemen harekete geçeceğini söyledi³⁸. İbn Sa'd'ın naklettiği bu rivayette Hz. Peygamber'in Cebrail'e istirahat önerisini bir pazarlık olarak görmemek gereklidir; çünkü müslümanlar Hendek gazvesinde çok zorlandılar ve sıkıntı çektiler. Muhtemelen Hz. Peygamber bunu düşündüğü için dinlendikten sonra harekete geçmeyi önermiş olmalıdır. Bu detaylar dışında kaynakların naklettiği malumatın İbn Hişâm ile aynı olduğu söylenebilir.

❖ Benî Kurayza ile yapılacak savaşa müslümanlardan kaç kişinin katıldığına dair malumat, İbn Hişâm ve ondan aynen nakillerde bulunan Taberî'de bulunmamaktadır. Konuya ilişkin detaylar Vâkıdî'de yer almaktadır. Hatta o, savaşa katılan süvarilerin isimlerine de yer vermiştir.

❖ Hz. Peygamber'in Benî Kurayza mensuplarının hakareti üzerine onları maymunlara ya da Vâkıdî ve İbn Sa'd'da geçtiği şekliyle domuz ve şeytana tapanlara benzettiği rivayet edilmektedir. Ancak burada şunu hemen hatırlatmak faydalı olacaktır. Başta İbn Hişâm olmak üzere diğer kaynaklarda da geçen bu yakıştırmanın doğru olmaması gereklidir. Söz konusu hakaret içeren ifadeleri Hz. Peygamber'e nispet etmek uygun değildir. Çünkü Hz. Peygamber, kendisine her türlü eziyette bulunan, hakaret eden hatta kendisini öldürmeye teşebbüs eden müşriklere bile böylesine sözler sarf etmemiştir. Bu sebeple kaynaklarda nakledilen bu ifadelere şüphe ile yaklaşmak gerekir. Muhtemelen bu sözler Hz. Peygamber'in yahudilerin yaptıklarına karşılıksız kalmadığını göstermek ya da onlara olan öfkesini ifade etmek üzere uydurulmuştur.

❖ İbn Hişâm, Hz. Peygamber'in Benî Kurayzalıları muhasara etmesiyle ilgili rivayetin hemen ardından muhasara öncesi gerçekleşen bir başka malumata yer vermektedir. Sanki rivayetler arasında takdim tehire gidilmiş gibi görülmektedir. Yani bu rivayet ile önceki arasında sunum açısından bir çelişki

³⁷ Vâkıdî, *a.g.e.*, II, 497; İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 70.

³⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 73.

ya da tezat var gibi gelmektedir. Esasında böyle bir durum söz konusu değildir. Zahirde gözüken bu karmaşık durum siyer ve tarih kaynaklarının usulleriyle de ilgili bir husustur. Söz konusu bu karmaşık durum sadece İbn Hişâm'ın rivayetlerinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu durum bir tezat olmaktan ziyade İbn Hişâm'ın bir metodunu ortaya çıkarmaktadır. İbn Hişâm olayların anlatımında meseleleri bir bütün halinde sunmaktan ziyade hadis ilminde olduğu gibi bazen parça parça sunabilmektedir. Bu da yukarıda örnekte olduğu gibi zıtlıklar olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ancak İbn Hişâm'ın konuyla ilgili rivayetlerinin tamamı incelendiğinde bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır.

❖ Benî Kurayzalıların Hz. Peygamber ile yaptığı barış görüşmelerine ilişkin İbn Hişâm'daki İbn İshak rivayeti genel itibarla diğer kaynaklarda aynı ya da benzer biçimde yer almaktadır. Bu yönüyle onun diğer müelliflere kaynaklık ettiği söylenebilir. Fakat İbn Hişâm'da zikredilmeyip Vâkıdî'de zikredilen Nebbâş b. Kays'ın kabilesi adına Hz. Peygamber ile yaptığı görüşmeye ilişkin detayların da o dönemle ilgili önemli bir boşluğu giderdiği aşikârdır. Dolayısıyla bu yönüyle Vâkıdî'nin İbn Hişâm'ın naklinde eksik kalan bu kısmın tamamlanmasında önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.

❖ İbn Hişâm'ın râvi zikretmeksizin “*güvendiğim ilim ehlerinden naklediyorum*” şeklinde verdiği rivayette Hz. Ali'nin tehditlerinden sonra Kurayzalıların teslim olduğunu söylemektedir. Ancak bu rivayette eleştirilecek bazı noktalar vardır. Öncelikle İbn Hişâm'ın bu naklinin diğer kaynaklar tarafından desteklenmediği görülmektedir. Yani yalnız kalmıştır. Rivayetlerde yalnız kalmak her zaman aktarılan malumatın doğru olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak bu yalnız kalma hali İbn Hişâm için normal değildir. Çünkü onun verdiği bilgilerin çoğunlukla kendisinden sonra gelen kaynaklarca kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla diğer kaynakların bu habere yer vermemeleri düşündürücüdür. Diğer taraftan Benî Kurayzalıların teslim oluşuyla ilgili meşhur olan ve İbn Hişâm tarafından da nakledilen diğer rivayet ile bu haber karşılaştırıldığında diğer rivayetin hem olayların seyri hem de mantık açısından daha tutarlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla müslümanların muhasarasına günlerce direnen, Benî Kurayzalıların sadece Hz. Ali'nin sözünü duyup da teslim olmaları doğru olmamalıdır. Belki de Hz. Ali'nin sözlerinin

onları harekete geçirmede bir kıvılcım olduğu ifade edilirse daha doğru olabilir. Bunun dışında Benî Kurayzalıların teslim oluşunu sadece bu tehdide bağlamak doğru olmamalıdır.

❖ Benî Kurayzalıların infaz edilmesiyle ilgili rivayetler tetkik edildiğinde İbn İshak'tan gelen malumatın aynen Taberî'de yer aldığı görülmektedir. Vâkıdî ve ondan özetle konuyu nakleden İbn Sa'd'ın nakillerinin ise ufak istisnalar dışında İbn Hişâm'daki İbn İshak rivayeti ile aynı olduğu söylenebilir. Farklı olarak gözüken kısım, esirlerin infazından önce hapsedildikleri yerdir.

❖ Benî Kurayzalılarından infaz edilenlerin sayısı kaynaklarda tartışmalıdır. Öldürülenlerin sayısı ile ilgili 400 ile 900 arasında farklı rakamlar verilmektedir. Konuya ilişkin en geniş malumat ise İbn Hişâm'ın verdiği bilgilerdir. Buradan hareketle İbn Hişâm ve diğer kaynakların da ortak biçimde verdiği 600-700 rakamları makul olmalıdır. Bazı batılı araştırmacılar Kurayzalıların öldürülmesinden hareketle Hz. Peygamber'in yahudilere yönelik soykırım uyguladığını iddia etmektedirler³⁹. Yani onlara göre Hz. Peygamber, yahudi düşmanıydı ve yakaladığı ilk fırsatta onların hepsini öldürmüştü. Ancak bu iddianın tutarlı bir tarafı bulunmamaktadır. Nitekim Montgomery Watt, bazı batılı yazarların gaddarca ve katliam olarak nitelendirdikleri bu olayın hakikatte öyle olmadığını, Hz. Peygamber'in düşmanca tavır göstermedikleri müddetçe onlara dokunmadığını, bu olaydan sonra da pek çok yahudinin İslâm topraklarında yaşamaya devam ettiğini söylemektedir⁴⁰.

Bu görüşün dışında Barakat Ahmad ve W. N. Arafat gibi bazı müslüman araştırmacılar ise infaz edilenlerin sayısı ile ilgili meseleyi daha farklı bir açıdan değerlendirmektedirler. Onlara göre öldürülenlerle ilgili verilen rakamlar ve

³⁹ William Muir, *Mahomet and Islam: A Sketch Of The Prophet's Life From Original Sources, And A Brief Outline Of His Religion*, London 1887, s. 165; Tor Andrae, *Mohammed Sein Leben und Sein Glaube*, Göttingen 1932, s. 126. Konuyla ilgili diğer batılı müelliflerin listesi ve görüşleri için bk. Meir J. Kister, "The Massacre of the Banu Quraiza: A re-examination of a tradition", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, sayı 8 (İsrail 1986), s. 63.

⁴⁰ W. Montgomery Watt, *Hz. Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, trc. Ünal Çağlar, İstanbul 2001, s. 181-183. Benzer açıklamalar için bk. Karen Armstrong, *Islam A Short History*, New York 2002, s. 39-41; Maxime Rodinson, *Muhammed: Yeni Bir Dünyanın, Dinin ve Silahlı Bir Peygamberin Doğuşu*, trc. Atilla Tokatlı, İstanbul 1998, s. 208.

bahsi geçen infaza dair rivayetler doğru değildir. Bu iddiaya dayanak olarak sıralanan başlıca hususlar şöyledir:

a) Kur‘ân’da bu gazveden bahseden Ahzâb sûresinin 26. ayetinde çok sayıda insanın öldürülmesi ile ilgili bir atıf bulunmamaktadır⁴¹.

b) Konuya ilişkin en geniş rivayetlere yer veren İbn İshak, kendi döneminde ya da sonraki dönemlerde bazı âlimler tarafından şiddetli ithamlara maruz kalmıştır Nitekim İmâm Mâlik onu “yalancı”, “deccâl” ve “rivayetlerini yahudilerden alan” birisi olarak tenkit etmektedir⁴².

c) Ayrıca İbn İshak içinde yaşadığı dönemden de etkilenmiştir. Yani Abbâsî yönetimi altında var olan yahudilere duyduğu tepki, Hz. Peygamber’in yahudilere karşı takındığı tavırla ilgili görüşlerini de etkilemiştir⁴³.

d) Bir grubun yaptığı ihanet toplu katliama neden olmamalıdır. Ayrıca savaş mahkûmları ile ilgili Kur‘ân’daki hükümlerin zıddındır. Kur‘ân hükmüne göre⁴⁴, esirler ya doğrudan serbest bırakılmalı ya da fidye karşılığında salıverilmelidirler⁴⁵.

e) Toplu ölümlerin “Hiç bir günahkâr başka bir günahkârın sorumluluğunu yüklenmez”⁴⁶ temel ilkesine aykırıdır⁴⁷.

f) Bu savaşın öncesi ve sonrasında kuşatılan diğer yahudi grupları serbest bırakılmışken Kurayzalıların topluca öldürülmeleri zor bir ihtimaldir⁴⁸.

g) Eğer yüzlerce insan pazarda öldürülmüş ve bunun için hendekler kazılmış ise, bununla ilgili herhangi bir izin olması gerekmektedir. Fakat bahsi geçen yere işaret eden herhangi bir referans ya da yazı yoktur⁴⁹.

⁴¹ W. N. Arafat, “New Light on the Story of Banu Qurayza and the Jews of Medina”, *The Journal of the Royal Asiatic Society*, sayı 2 (London 1976), s. 103.

⁴² Arafat, a.g.m., s. 103.

⁴³ Barakat Ahmad, *Muhammad and the Jews: A Re-examination*, New Delhi 1979, s. 71.

⁴⁴ Muhammed 47/4.

⁴⁵ Arafat, a.g.m., s. 103.

⁴⁶ Fâtır 35/18.

⁴⁷ Arafat, a.g.m., s. 103.

⁴⁸ Arafat, a.g.m., s. 104.

⁴⁹ Arafat, a.g.m., s. 104.

h) Öldürülmeden önce bu kadar çok insanın Beni Neccârî bir kadına ait tek bir evde hapsedilmesi mümkün değildir⁵⁰.

i) Yahudi esirlerin tek bir evde hapsedildiği varsayımı ise esirlerin yeme, içme, tuvalet ihtiyacı gibi kişisel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları sorusunu akla getirmektedir. Çünkü o günkü şartlarda evlerde dahi tuvalet bulunmuyordu. İnsanlar bu ihtiyaçlarını evlerinin dışındaki تنها yerlerde gideriyorlardı. Bu bakış açısı esirlerin tek bir evde kalabalık bir şekilde hapsedilmiş olması ihtimalini zayıflatmaktadır⁵¹.

j) Toplu ölümlerin getirdiği sonuçlar toplum sağlığı açısından risk oluşturmaktadır⁵².

k) Psikoloji bilimine göre bu kadar insanı öldüren bir insanın bu işten dolayı vicdan azabı çekmesi kaçınılmazdır⁵³.

Hatta Arafat, bu rivayetin M.S. 70 yılında Kudüs'teki mabedin Romalılar tarafından yıkılmasıyla son bulan Romalılara karşı Yahudi ayaklanmalarıyla ilgili İslam öncesi dönemde anlatılan rivayetlerden esinlenerek İslâm kaynaklarına sokulduğunu iddia etmektedir⁵⁴. Esasında rivayete yöneltelen eleştirilerde haklı yönler de bulunmaktadır. Mesela yahudilerin öldürülmeden önce tek bir evde toplanması, bu kadar kalabalık bir grubun öldürme infazının çok kısa sürede gerçekleşemeyeceği, kazılan çukurların yerlerinin sonraki dönemlerde tespit edilememesi gibi hususların gerçekten sorgulanması gerekmektedir. Öte yandan Barakat Ahmad ve Arafat'ın diğer eleştirilerinde isabetli davranmadıkları görülmektedir. Bunun sebebi muhtemelen müsteşriklerin eleştirilerine yönelik İslam dinini savunma refleksidir. Örneğin Arafat ve Barakat Ahmad'ın ileri sürdüğü Kur'ân'da bu konuda öldürülenlerin sayısından bahsedilmemesi; savaş mahkumlarının öldürülemeyeceği hükmü; İmâm Mâlik'in eleştirilerine hedef olduğu için İbn İshak'ın rivayetlerinin terk edilmesi gerektiği gibi argümanlar mantıklı ve tutarlı değildir. Çünkü Kur'ân'da hiçbir savaşta öldürülenlerle ilgili detaylı rakamlar verilmemektedir. Benzer bir

⁵⁰ Barakat, *a.g.e.*, s. 82; Arafat, *a.g.m.*, s. 105.

⁵¹ Barakat, *a.g.e.*, s. 82.

⁵² Barakat, *a.g.e.*, s. 82.

⁵³ Barakat, *a.g.e.*, s. 86-87.

⁵⁴ Arafat, *a.g.m.*, s. 106.

şekilde Meir J. Kister, Arafat'ın konuyla ilgili öne sürdüğü delillerin dayanaksız, vardığı sonuçların yanlış ve sîret geleneğiyle ilgili fikirlerinin yanıltıcı olduğunu ifade etmektedir⁵⁵. Yine İbn İshak, çeşitli tenkit ve ithamlara maruz kalmışsa da başta Buhârî olmak üzere Müslim, Ebû Dâvûd gibi muhaddisler ondan hadis rivayet etmişlerdir. Ayrıca İbn İshak, kendisinden sonra gelen bütün siyer ve tarih yazarlarının şeyhi sayılmıştır⁵⁶. Bir başka eleştiri olan savaş esirleri meselesine gelince dört mezhebe göre devlet başkanı gerekli gördüğü takdirde muharip erkek esirlerin öldürülmesi yönünde karar verilebilir⁵⁷. Dolayısıyla bazı haklı tespitlerden hareketle rivayeti toptancı bir yaklaşımla reddetmek ya da olmadığını söylemek doğru olmamalıdır.

❖ Sa'd b. Muâz'ın kararından sonra Benî Kurayza mensuplarıyla ilgili infaz işlemine geçildi. İbn Hişâm ve diğer kaynakların naklettiği rivayetlerde bunun uygulamasına yönelik bazı yaptırımlarda anlaşma şartlarının ihlal edildiği görülmektedir. Öldürülmesi gerekenin affedilmesi, affedilmesi gerekenin öldürülmesi gibi hususlar buna örnektir. Fakat bu tür örnekleri anlaşmanın ihlalinden ziyade istisnası olarak görmek daha isabetlidir. Ayrıca istisna olarak gözüken bu olaylarda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise bunların keyfiyet üzerine değil bir sebep sonucunda gerçekleşmiş olmasıdır.

Sonuç

Hendek gazvesinin hemen akabinde gerçekleşen Benî Kurayza gazvesinin siyer ilminde önemli bir yeri vardır. Aslında sadece Hz. Peygamber'in değil müslümanların hayatında da bir dönüm noktasıdır. Bir başka ifadeyle risaletin seyrine yön veren bir olaydır. Esasında değişim Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle başladı. Müslümanların Medine'ye yerleşmesinin hemen akabinde şehirde ikinci bir din mensubu olarak yaşayan yahudi kabileleriyle anlaşma yoluna gidildi. Bu süreçte hiçbir zaman dışlama ya da şiddete başvurma yolu tercih edilmedi. Hz. Peygamber onları da içine alacak şekilde Medine yönetimine şekil verdi. Ancak Hz. Peygamber'in onlarla anlaşarak gerçekleştirmeyi hedeflediği bu çaba ve gayret kısa sürede ihanete

⁵⁵ Kister, a.g.m., s. 61-96.

⁵⁶ Mustafa Fayda, "İbn İshak", *DİA*, XX (1999), 94-96.

⁵⁷ Ahmet Özel, "Esir", *DİA*, XI (1995), 386.

BENÎ KURAYZA GAZVESİ

uğradı. Sırasıyla Benî Kaynuka ve Benî Nadîr kabileleri aralarında yaptıkları anlaşma şartlarına riayet etmeyip müslümanlara ihanet ettiler. İhanetlerinin bedeli olarak cezalandırıldılar ve Medine'yi terk etmek zorunda kaldılar. İki yahudi kabilesinin ayrılmasının ardından Benî Kurayza da Medine'de çok uzun kalmadı. Nitekim Hendek gazvesinde müslümanlara ihanet edip anlaşma şartlarını bozmuş oldular. Esasında Benî Kurayza'nın bu ihaneti diğer iki kabilenin durumuyla kıyaslandığında çok daha stratejik bir öneme haizdir. Zira giriştikleri bu olay topyekûn İslâm'ın ve müslümanların yok edilmesine yönelik bir girişimdir. Dolayısıyla bu kadar önemli olan bir olayın iyi etüt edilmesi gereklidir. Bu yapılırken meseleye tek bir kaynaktan, tek bir taraftan bakmak ya da kaynaklardan sondajlama usulüyle rivayet devşirmek yerine konuyla ilgili kaynakların görüşlerinin tespit edilip değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu olduğunda Benî Kurayza savaşı ile ilgili daha sağlıklı sonuçları elde etmek mümkündür. Maalesef bu yönde yapılan çalışmaların sayısının da kısıtlı olduğu bilinmelidir.

Benî Kurayza ile ilgili rivayetlerin değerlendirmesinde öne çıkan önemli husus rivayetlerdeki kaynaklar arası ayrışmadır. Bir başka ifadeyle gruplaşmadır. Mesela Taberî'nin mevcut nakillerinin tamamının İbn Hişâm'daki İbn İshak rivayetlerine dayanması; İbn Sa'd'ın da küçük istisnalar dışında Vâkidî ile paralel rivayetler nakletmesi buna örnektir. Tabii her rivayette bu şekilde bir gruplandırma ya da keskin bir ayrılık yoktur. Ancak bazı olaylarda bu durum çok net ortaya çıkmaktadır. Yine İbn Hişâm'ın İbn İshak'tan naklettiği malumatın genel itibariyle diğer kaynaklarda ya aynen ya da benzer biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu özelliği nedeniyle onun diğerlerine kaynaklık ettiği söylenebilir. Bunun dışında özellikle Vâkidî'nin olayların anlatımında kullandığı tafsilatlar da meselenin izahında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Savaş öncesi Cebrail ile ilgili tasvirler, Nebbâş b. Kays'ın kabilesi adına Hz. Peygamber ile yaptığı görüşmeler buna örnektir. Siyer kaynakları dışında birkaç mesele de başvurulmuş hadis kaynaklarında da verilen malumatın İbn İshak ile aynı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla İbn İshak'ın etkisinin sadece siyer âlimlerine yönelik olmadığı aynı zamanda hadîs kitaplarına da kaynaklık ettiği söylenebilir.

Netice itibariyle siyer ilminde önemli bir konu olan Benî Kurayza gibi örnek bir durum seçilerek hem olayın gerçekleşmesi hem de bu konuya ilişkin

nakillerde bulunan kaynakların güvenilirliği meselesi ortaya konulmuş oldu. Hiç şüphe yok ki tek bir olaydan hareketle genel geğer bir yargıya ulaşmak mümkün değildir. Ancak en azından konuya ilişkin fikir vermesi açısından önemlidir. Asıl hedefe ulaşmak için ise pek çok olayın benzer biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede müslümanlar için örneklik olan Hz. Peygamber ve onun temiz hayatı ile risaletine ilişkin sağlıklı malumata ulaşılmış olacaktır.

Abstract

AN EVOLUTION OF REPORTS ABOUT THE BATTLE OF
BANU QURAYZAH:
EXAMPLE OF IBN HISHAM

This article aims to contribute to the studies regarding the reports of Medinan Banu Qurayzah tribe, who fought with Prophet Muhammad just after the Battle of the Trench (al-Khandaq). My paper firstly evaluates Ibn Hisham's reports and considers these as essential sources among the others. Then his reports are compared to the reports of other writers. The paper introduces the pre-war situation of Banu Qurayzah tribe. It focuses on the study of the reports regarding the battle. Finally, various reports are evaluated from their different aspects.

Keywords: Banu Qurayzah, Prophet Muhammad, Medina, Sa'd b. Mu'adh, Aws, Khazraj.